

Tshiamiso TRUST

KAKARETSO YA TOKOMANE YA MOTHEO YA TERASTE YA TSHIAMISO

Ka kopo lemoha hore kakaretso ena ya Tokomane ya Motheo ya Teraste ya Tshiamiso e reretswe ho thusa baetsi ba ditlleime le batho ba bang ba nang le kgahleho ka tekodiso e akaretsang ya boitlamo ba molao ba Teraste. Kakaretso ena ha se tokomane ka molao.

Nalane

Tefo ya sehlopha ya lefu la silikihosisi le lefuba (TB) le Tokomane ya Motheo ya Teraste e dumellanwe dipakeng tsa dikhampani tsa meralo tse tshelatseng le baemedi ba molao ba emetseng basebetsi ba meralo ba batlang ho tleleima ditshenyehelo kgahlanong le dikhampani tse.

Dikhampani tse amehang ke African Rainbow Minerals, Anglo American SA, AngloGold Ashanti, Gold Fields, Harmony le Sibanye-Stillwater. Baetsi ba ditlleime ke Richard Spoor Inc, Abraham Kiewitz Inc le Legal Resources Centre.

Sepheo sa Teraste se hlakisiswe e le hore “e tla phethahatsa Tumellano ya Tefo le ho fana ka Dihlapiso ho Baetsi ba Ditlleime ba Tshwaneleheng (e leng majalefa a Teraste) ka ditjhelete le hodima diphelelo tse tekilweng Tokomaneng ya Motheo ya Teraste (Sepheo sa Teraste). Ditshebetso tsa Tetaste di tla tobiswa ho, mme Letlole la Teraste le tla sebediswa bakeng sa ho sebeletsa, Sepheo sa Teraste.”

Batho ba Angwang ke Teraste

Tumellano ya tefo e sebetisa bakeng sa palo e batlang e le basebetsi bohle ba meralo ya kgauta ba sebeditseng tlasa boemo ba kotsi ho o mong wa meralo e 82 ya kgauta ya dikhampani tse tse tshelatseng. Mosebetsi o kotsi o hlalositse Tokomaneng ya Motheo wa Teraste ka hore ke Karolo ya 13 ya Molao wa Mafu a Tshebetong/Morafong le Mesebetsing (Diseases in Mines and Works Act) (ODMWA), e hlalolang hore motho ya kotsing o etsa mosebetsi o kotsi haeba a hahamelwa ke lerole leo sebopeho sa lona se leng kotsi kapa se nang le ntho e kotsi, kapa a hahamelwa ke dikgase, mesi, dikhemikhale, dintlha kapa maemo a tshebetso tse kotsi kapa tse ka bang kotsi.

E meng wa meralo e 83 e fetohile ho ba meralo ya dikhampani tse fapaneng tsa maong ya nako. Tumellano ena e sebetisa bakeng sa meralo e tshwaneleheng feela bakeng sa dinako tseo ba neng e le karolo ya dikhampani tse tse tshelatseng tseo e leng karolo ya tumellano ya tefo.

E sebetisa bakeng sa basebetsi ba phetlileng mosebetsi o nang le kotsi mme ba sebeditseng morafong eo bakeng sa nako e dipakeng tsa la 12 Hlakubele 1965 le la 10 Tshitwe 2019 (letsatsi leo tumellano e qadileng ho sebetisa), le batho ba bileng le bokudi ba silikihosisi nakong e fetileng kapa ba fumanang ba na le lefu la silikihosisi pele ho Tshitwe 2031, kapa ba bileng le lefu la Lefuba (TB) ha ba sebetisa morafong kapa nakong ya selemo se le seng kamora ho tsamaya morafong.

Leha ho lejwalo, ha e sebetse bakeng sa batho bao e bileng karolo ya tefo efe kapa efe e ngwe ya silikihosisi, ho kenyeletswa tefo ya Teraste ya Qhubeka, kapa ba mmalwa ba kgethileng ho tswa tumellanong ya tefo nakong e dumeletsweng ya ho ka tswa qetellong ya selemo sa 2019.

Batshwaredi

Batshwaredi ba bararo ba thontswa ke dikhampani tse nkileng karolo, ba babedi ke boramolao ba baetsi ba ditlleime le a le mong ke mmuso. Modulasetulo wa pele wa Teraste o thontswa ke dikhampani ka kopanelo le boramolao ba baetsi ba ditlleime.

Komiti ya Boeletsu ya Teraste

Tetaste e fuwe boikarabelo ba ho netefatsa ho thongwa ha Komiti ya Boeletsu ya Teraste e bopilweng ka baemedi ba mmuso, diyunione, baetapele ba setjhaba le Mekgatio e Seng ya mmuso (di-NGO) le batho ba bang bao batshwaredi ba bonang ba ka fana ka seabo sa boeletsu se molemo ho Teraste.

Dihlopha tsa tefo le difetodi tsa dihlapiso

Dihlopha tse leshome di thathamisitse ka tlasa mona. Ditjhelete tse boletsweng ke moedi o ka hodimodimo oo moetsi wa tleleime a ka o fumanang ka Teraste ya Tshiamiso haeba a phethahatsa mekgwathlahlobo yohle.

Mokgwathlahlobo wa ho lokelela le diphelelo kapa difetodi tseo Teraste ya Tshiamiso e hlolang ho di sebedisa di hlolwa ke Tokomane ya Motheo wa Teraste.

Moetsi wa tleleime o sebeditse ho o le mong kapa ho feta wa meralo e 83 e tshwaneleheng mme o sebeditse hape ho e meng wa meralo e sa tshwaneleheng mme o tshwaditswe ke lefu la silikihosisi kapa Lefuba (TB) le amanang le tshebetso, yena o tla tshwaneleha ho ka fumana karolo e lekantsweng ya tjelele e feletseng ya tleleime. Leha ho le jwalo, mang kapa mang ya sebeditseng morafong bakeng sa bonyane dilemo tse 30 a ke ke a fetoletswa hlapiso ya hae ka tsela ena. Tsela e tshwanang e tla sebetisa ho baphelelwa ba moetsi ya jwalo wa tleleime ya seng a hlokahele.

Moo moetsi wa tleleime ya tshwaneleheng a sebeditseng boemong bo kotsi morafong o amehang epe e seng nakong e tshwaneleheng, hlapiso eo a tla e lefuwa e tla fokotsa ka tekanyetso bakeng sa nako eo.

Moetsi wa tleleime ya tshwaneleheng a ka nna a fumana hlapiso e le ngwe feela ya sehlopha, esita le moo a fumaneng bobedi silikihosisi le Lefuba (TB). Sena se sebetse boemong ba moo bokudi ba moetsi wa tleleime bo ka nngang ba hatela pele boemong ba lefu kamora hore hlapiso e be e se e lefuwa. Ha a se a lefuwe, moetsi ya jwalo wa tleleime a ke a hlola a sa kgona ho etsa tleleime hape bakeng sa bokudi ba hae bo mpeletseng.

Moo hlapiso ya ODMWA bakeng sa silikihosisi kapa Lefuba (TB) e eketseliling ka lebaka la phatlalato ya molao Lesediyanang la Mmuso kamora la 10 Tshitwe 2019, mme moetsi wa tleleime ya tshwaneleheng a ba le tokelo ya ho fumana tjelele ena e ekeditweng ho tswa ho Mokhomishenara wa Dihlapiso bakeng sa Mafu a tshebetso (Compensation Commissioner for Occupational Diseases (CCOD), hlapiso e lefuweng ke Teraste ya Tshiamiso e tla fokotswa ka tjelele eo ya tlatseto.

Tlasa maemo a itseng tefo ya hlapiso e ka nna ya fokotswa ka tjelele e lekantsweng ke South African Revenue Service (SARS), mme tjelele eo e lefuwe ho SARS.

Moo ho nang le moetsi wa tleleime wa mophedisuwa a fetang bonngwe, kakaretso ya hlapiso ho baetsi ba tleleime ba jwalo ka kopanyo e ke ke ya feta kakaretso ya hlapiso e lefuweng bakeng sa bokudi boo.

Ho fumana baetsi ba ditlleime

Ke mosebetsi wa Teraste ho fumana baetsi ba ditlleime ba bangata ka moo ba ka kgonang nakong ya dilemo tse leshome tse qalang tsa bophelo ba Teraste.

Ho thusa tshebetso eo:

1	Boramolao ba baetsi ba ditlleime ba hlolwa ho fa Teraste dintlha tsa baetsi bohle ba ditlleime bao lebitsong la bona ba nkileng kgato nyeweng ya sehlopha kaofela;	3	Leha e se thoko ya Tokomane ya Motheo wa Teraste, dikhampani tse e thehileng di fumane hape ho tswa ho TEBA tlhahisoleseding e hlokeheng e mabapi le kgirio ya basebetsi ba hirilweng ke bona;
2	Dikhampani tse nkang karolo di hlolwa ho fana ho Teraste ka direkoto tsohle tse fumanehang tsa kgirio ya basebetsi ba phetlileng mosebetsi o nang le kotsi morafong e tshwaneleheng dinakong tse tshwaneleheng;	4	Teraste hape e sebedisana le Biro ya Bongaka bakeng sa Mafu a Tshabetso (Medical Bureau for Occupational Diseases) (MBOD) ho fumana tlhahisoleseding e mabapi le batho ba hlalatseng ditlleime bakeng sa tefo ya matschediso ho bona, mme ho filhela moo ho kgonahang ba batla ho qoba ho pheta mosebetsi mabapi le batho ba nang le tokelo ho dihlapiso ho tswa ho bobedi Teraste le ho MBOD.

Ho tloha selemong sa boraro bopheleng ba teraste (Tshitwe 2023), maemo a tefo ya matschediso a tla lekangwa bakeng sa infoleishene ho latela Consumer Price Index ho netefatsa hore boleng ba tefo ya matschediso ha bo fokotswe ke infoleishene.

TLHAHLELO YA DITLELEIME

Ditlleime tsohle di tlameha ho hlalhelwa ke baetsi ba ditlleime ka Moofisiri wa Tlhalhelo ya Ditlleime.

Haeba Moofisiri wa Tlhalhelo ya Ditlleime a sa kgotsafala hore moetsi wa tleleime o fane ka ditokomane tse hlokeheng ho tshetsa tleleime ya hae, Moofisiri wa Tlhalhelo ya Ditlleime o tla tsebisa moetsi wa tleleime hore ke ditokomane dife tse sa ntseng di hlokeha mme, moo ho hlokeheng, a thuse moetsi wa tleleime ka tokomane e jwalo.

Ditokomane tse itseng, tse keneletsang direkoto tsa kgirio, di ka nna tsa nka nako ho di netefatsa haholo ka lebaka la sebopeho sa poloko ya direkoto e sa lekang nahlohloho dilemong tsa qalong.

Haeba Moofisiri wa Tlhalhelo ya Ditlleime a kgotsafetse hore ditokomane tse hlokeheng di hlalhetsewe ke moetsi wa tleleime, haeba e le mosebetsi wa moralo, ho fapana le mophedisuwa wa mosebetsi wa moralo, moetsi wa tleleime o tla romelwa ho ngaka e ananetsweng bakeng sa tlhalhobo ya bongaka. Tlhalhobo ena ya bongaka e ke ke ya hlokeha haeba moetsi wa tleleime a wela ho ofe kapa ofe wa mekgahlelo e latelang:

1	Haeba moetsi wa tleleime a na le tlaleho ya bongaka, yona le ditokomane tse ding tse hlalhelwang di tlameha ho romelwa ho Phanele ya Disetifikeiti tsa Bongaka;
2	Haeba moetsi wa tleleime a na le setifikeiti se ananetsweng sa ODMWA se fanwang kamora la 10 Tshitwe 2019, se tlameha ho nehlanwa ho Komiti ya Disetifikeiti ya Teraste;
3	Haeba moetsi wa tleleime a na le setifikeiti se ananetsweng sa ODMWA se fanwang pele ho la 10 Tshitwe 2019, moetsi wa tleleime o tlameha ho fuwa kgetho ya hore setifikeiti se nehlanwe ho Komiti ya Disetifikeiti ya Teraste, kapa moetsi wa tleleime ka kgetho ya hae a ka fetiswa bakeng sa tlhalhobo ya bongaka e leng teko ya matshwafu, ho lekanya hore na bokudi ba moetsi wa tleleime bo mpefetswe kgabareng.

Haeba ho hlakile ho tswa ditokomaneng tse hlalatsweng hore moetsi wa tleleime tlasa maemo afe kapa afe a ke ke a kgona ho ananelwa jwalo ka moetsi wa tleleime ya tshwaneleheng, Moofisiri wa Tlhalhelo ya Ditlleime o tla etsa rekoto ya ho se tshwanelehe mme o tla fana ka Tsebiso ya Ho se Tshwanelehe ho moetsi wa tleleime e bolelang mabaka a ho etswa ha qeto eo.

Moetsi wa tleleime a ka nna a kopa tekodiso ya Tsebiso ya Ho se Tshwanelehe nakong ya matsatsi a 30 kamora hore se fanwe ho moetsi wa tleleime.

TSHEBETSO YA DITLELEIME

DITSI TSA TLHAHLOBO YA BONGAKA

Teraste e laetswe ho beha madulong ditsi tsa tlhalhobo ya bongaka ho phethahatsa ditlhalhobo tse tshpehang, ho keneletswa ditlhalhobo tsa kamora lefu moo ho hlokeheng. Batshwaredi ba tla bokeletsa le ho tswelletsa rejistara ya ditsi tse dumeletsweng tsa bongaka, ditheo le dingaka.

PHANELE YA DISETIFIKEITI TSA BONGAKA

Phanele ya Disetifikeiti tsa Bongaka e bopilweng ka ditsebi tse pedi ho isa ho tse tharo tsa lefu la matshwafu la bokudi ba tshebetso e hloka ho lekola tlaleho ka ngwe ya bongaka e rometsweng ho tshetsa ditlleime tsa tefo ya matshediso.

KOMITI YA DISETIFIKEITI YA TERASTE

Komiti ya Disetifikeiti ya Teraste e bopilweng ka batho ba rupetsweng e hloka ho lekola ditokomane tse mabapi le tleleime e ngwe le e ngwe e hlalatsweng ka moofisiri wa tlhalhelo ya ditlleime le ho tswa ho Phanele ya Disetifikeiti tsa Bongaka e le ho tiisa hore na tleleime e ngwe le e ngwe ke ya nnete.

MOTSAMAI SI WA TEFO

Motsamaisi wa Tefo o na le boikarabelo ba ho netefatsa hore motho e mong le e mong eo hlapiso e lefuweng ho yena o tsebahatsa ka nepo, le ho tiisa hore ha ho ditlleime tsa boqhekanyetsi tse lefuweng.

DITLELEIME TSA BATHO BA SENG BA HLOKAHETSE KAMORA “LETSATSI LA QALO YA TUMELLANO”

Haeba moetsi wa tleleime a ne a ntsa e phela ka la 10 Tshitwe 2019 empa a hlokahele pele a ka kgona ho hlalela tleleime, motsamaisi (executor) wa letlotlo la hae a ka hlalela tleleime.

TLHAHLOBO YA BONGAKA

Moo moetsi wa tleleime a etswang tlhalhobo ya bongaka, haeba moetsi wa tleleime a entse mosebetsi o mo bahang kotsing morafong o le mong kapa ho feta o tshwaneleheng bakeng sa nako ya dilemo tse fetang tse hlano, Teraste e tla jara ditjeho tsa tlhalhobo ya bongaka. Moo moetsi wa tleleime a entsweng tlhalhobo ya bongaka empa a entse mosebetsi o behang kotsing nako e ka tlase ho tshwaneleheng, moetsi wa tleleime a ka jara tjeo bakeng sa tlhalhobo, empa o tla buseletswa bakeng sa ditjeho tseo haeba a tisiswe le ka nako eo a tisisweng ho ba moetsi wa tleleime ya tshwaneleheng a lefifiwe hlapiso.

Kamora tlhalhobo, ngaka e ananetsweng (ka thuso ya Ofisi ya Tlhalhelo ya Ditlleime) e tla romela tlaleho ya bongaka mmohe le ditokomane tsa tlhalhelo ya ditlleime ho Phanele ya Disetifikeiti tsa Bongaka. Tlaleho ya ditshwafu tse ding tsa tlhalhobo, le diphelelo tsa ditelo tsa tshebetso ya matshwafu.

Phanele ya Disetifikeiti tsa Bongaka e tla lekodisa tlaleho ya bongaka mme, haeba a kgotsafetse, a fane ka Setifikeiti sa Tshibollo ya Bongaka. Ntle le hore Setifikeiti sa Tshibollo ya Bongaka se pake hore moetsi wa tleleime ha a tshwanelehe ka bongaka, kapa mosebetsi wa moralo ya hlokahele e mophedisuwa a etsang tleleime lebitsong la hae ebe ha a tshwanelehe ka bongaka, Phanele ya Disetifikeiti tsa Bongaka o tla romela Setifikeiti sa Tshibollo ya Bongaka mmohe le ditokomane tse ding tse hlalatsweng ho Komiti ya Disetifikeiti ya Teraste.

Haeba Setifikeiti sa Tshibollo ya Bongaka se bontsha hore moetsi wa tleleime (eo e seng mophedisuwa) ha a tshwanelehe ka bongaka, a ka hlalela tleleime e ngwe e le ngwe (1) – le tleleime e ngwe e le ngwe feela – hape mme a ka tshwaneleha bakeng sa Setifikeiti sa Tshibollo ya Bongaka sa tlatseto se thehilweng hodima tlaleho ya tlatseto ya bongaka. Moetsi wa tleleime o jara boikarabelo ba tjeo ya tlhalhobo empa o tla buseletswa bakeng sa ditjeho tseo haeba, le ka nako eo, a tiiseditsweng hore ke moetsi wa tleleime ya tshwaneleheng mme a lefuwa hlapiso.

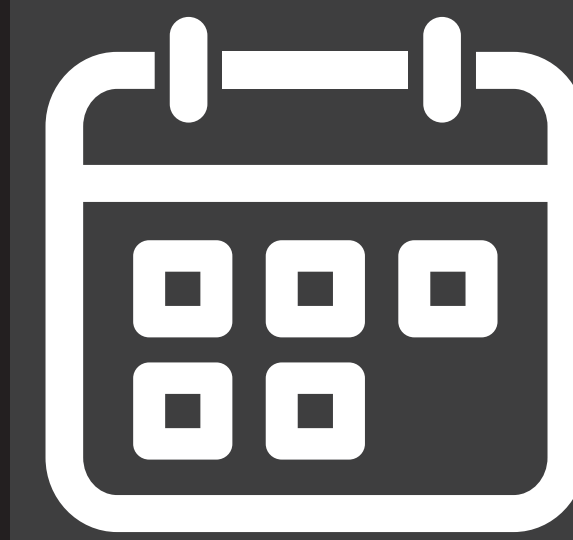
FOROMO YA TOKOLLO
Moetsi wa tleleime o hlokwa ho saena foromo ya tokollo moo a etsang dikanelo tse itseng tse mabapi le boikarabelo ba Teraste, dikhampani le boramolao ba baetsi ba ditlleime ho yena, le tokelo ya Teraste ya ho bokeletsa, ho sebetisa le ho etsa ditsheno tse itseng tsa tlhahisoleseding e ka tsebahatsang ya botho.

LENANEO LA TSEBO KA TSA DJIJELETE

Batshwaredi, moo ho utlwalahalng le ho kgonahalng, ba tla theha lenaneo la tsebo ka tsa ditjhelete le tlang ho tshetsa baetsi ba ditlleime ba fumanang dihlapiso ka Teraste e le hore ba kgone ho fuwa tlhahisoleseding ya tsebo ya tsa ditjhelete, ho keneletswa, moo ho kgonahalang, ho tla diwekhopong tsa tlhahisoleseding ya tsebo ya tsa ditjhelete.

SETIFIKEITI

Ntle le haeba Komiti ya Disetifikeiti ya Teraste e tiisa hore moetsi wa tleleime ha a tshwanelehe bakeng sa dihlapiso mme e fana ka Tsebiso ya Ho se Tshwanelehe, Komiti ya Disetifikeiti ya Teraste e tla romela Setifikeiti ho Ejente e amotseng dikhampani tsa bathethi ho netefatsa hore na tlhahisoleseding ya tshebetso e amanang le mosebetsi eo wa moralo eo tleleime e etswang lebitsong la hae e phethahetse. Tekodiso e etswang ke Ejente e ka nka nako e fihlang ho matsatsi a 90 bakeng sa kopo ka ngwe mme e tla tshetshela hodima phumanano ya direkoto tse itseng kapele.

PHEDISO YA TERASTE

Teraste e tla dula e le teng nako ya dilemo tse 12

LENANEO LA THIBELO YA BOQHEKANYETSI

Batshwaredi ba hlolwa ho theha lenaneo la thibelo ya boqhekanyetsi le reretsweng ho thibela tshebetso e mpe ya dihlapiso tse fanwang ke Teraste.

PHANELE YA BOELETSI BA BONGAKA

Batshwaredi ba ka nna ba thonya phanele ya bongaka, e bopilweng ka bonyane dingaka tse pedi tse nang le botshebi le bojipihlelo tekolong ya tsa temalo ya phefumoloho le lefu la matshwafu la tshebetso, ho ba eletsa mabapi le ditaba dife kapa dife tse amang bongaka.

BOTSAMAI SI BA TEKODISO

Batshwaredi ba hlolwa ho theha le ho tswelletsa tshebetso ya tharollo ya dinganyisano, e bopilweng ka:

- Botsamaisi ba Tekodiso ba Bongaka; le

- Botsamaisi ba Tekodiso ya Disetifikeiti.

Haeba moetsi wa tleleime a hanyetsa Tshibollo ya Setifikeiti sa Bongaka, Setifikeiti kapa Tsebiso ya Tshwanelehe e fanwang ho yena, nakong ya matsatsi a mashome a mararo moetsi wa tleleime a ka fetisetwa kganyetso ho Botsamaisi ba Tekodiso bakeng sa tharollo ya nganyisano.

MERAFO E TSHWANELEHANG LE DINAKO TSA TSHWANELEHO MABAPI LE MERAFO E TSHWANELEHANG

Dintlha tse feletseng mabapi le tse na di ka fumanwa Shejuleng ya F ya Tokomane ya Motheo wa Teraste.

MESEBETSI EA TERASTE

MESEBETSI YA BATSHWAREDI

Batshwaredi ba tlameha ho phethahatsa Sepheo sa Teraste, e leng ho phethahatsa Tumellano ya Tefo le, ka lebaka lena, ho fana ka dihlapiso ho baetsi ba ditlleime ba tshwaneleheng. E tlameha ho etsa sena ka ditjhelete le ka ho ipapisa le ditshebetso le ditlooko tse tekilweng Tokomaneng ya Motheo wa Teraste kapele ka moo ho ka kgonahalang ka tsela e utlwalahalng.

Batshwaredi ba tlameha ho theha morero wa selemo le tefo sa ditjhelete le ditshebetso ho hlalela Sepheo sa Teraste. Morero ona o tlameha ho keneletsa empa e seng feela:

- Tsa Dipapatsi le Tlhalisoleseding;
- Ka moo bohlokwa ba ho fumana le ho etsa ditlhalhobo tsa bongaka batho bao e ka bang baetsi ba ditlleime bo la latelwa;
- Ho theha le ho tswelletsa bokgoni bakeng sa ho fana ka ditlhalhobo tsa bongaka;
- Ho theha le ho tswelletsa dibaka bakeng sa Baofisiri ba Ho Hlalhelwa ha Ditlleime ho phetha mesebetsi ya bona;
- Ho theha le ho tswelletsa thekenoloji ya tlhahisoleseding, dibajete le disistimi tsa tsamaiso.

DIRISOSE, DISISTIMI LE BASEBETSI

Batshwaredi ba hlolwa ho theha le ho tswelletsa disistimi le ditshebetso tse hlokeheng, ho keneletswa disistimi tsa thekenoloji ya tlhahisoleseding, ho kgonahatsa hore Baofisiri ba Tlhalhelo ya Ditlleime le Motsamaisi wa Tefo ba phethahatsa mesebetsi ya bona ho latela Tokomane ena ya Motheo wa Teraste.

DIAKHAONTO LE DITLALEHO

Batshwaredi ba tla netefatsa hore dibuka tse tshwaneleheng tsa ditjhelete le direkoto di a bolokwa mabapi le ditaba tsa Teraste le tsamaiso ya Letlole la Teraste tse bontshang ka nnete le ka nepo tsamaiso ya bona ya ditaba tsa kgwebo ya Teraste le ho rekota ditranskeshene le maemo a tsa ditjhelete tsa Teraste.

KOPANO E AKARETSANG YA SELEMO (AGM)

Batshwaredi ba tla bitsa bonyane kopano e le ngwe ya Batshwaredi nakong ya dikgwedi tse tshelatseng qetellong ya selemo ka seng sa ditjhelete sa Teraste.